

Ali kozača *Strix uralensis* gnezdi na Ljubljanskem barju?

Does the Ural Owl *Strix uralensis* breed at Ljubljansko barje?

AI VREZEC

V Evropi žive tri podvrste kozače: *Strix uralensis uralensis* (severozahodna Rusija do Urala), *S. u. liturata* (Skandinavija) in *S. u. macroura* (južna in srednja Evropa) (MIKKOLA 1983). V Sloveniji je zastopana podvrsta *S. u. macroura*, opisana tudi pod sinonimom *S. u. carpathica* (MIKKOLA 1983), ki je predstavnik ledenodobne reliktna populacije kozač (GLUTZ VON BLOTZHEIM & BAUER 1994). MEBS (1987) navaja, da južnoevropske populacije kozač *S. u. macroura* večinoma gnezdi v opuščeni gnezdih ujed, medtem ko osebk severnoevropske *S. u. liturata* večinoma zasedajo drevesna dupla ali poldupla, v južni Norveški pa gnezdi celo na skalnih policah ob morju (Olsen, pisno).

Do nedavnega je imela kozača na Ljubljanskem barju status naključnega gosta, saj sta bila o njej znana le dva podatka. Prvi zadeva najdbo poginule kozače (najverjetneje zastrupljene) ob Curnovcu na severnem delu Barja aprila 1988 (A. TRONTELJ 1989). Drugi je iz Kozlerjeve gošče na vzhodnem delu Ljubljanskega barja, ko je bil 19.1.1989 opazovan en (1) osebek (P. TRONTELJ 1989).

V zimi 1993/94 sem v manj kot pol kvadratnega kilometra velikem gozdnem rezervatu Kozlerjeva gošča na Ljubljanskem barju kozačo večkrat opazoval in našel tudi njene izbljuvke. V tem času sem zabeležil osem opazovanj posameznega osebk ali para:

- 1) 29.12.1993 - 1 ex., verjetno samec
- 2) 29.01.1994 - 2 ex., samec in samica
- 3) 23.02.1994 - 2 ex., samec in samica
- 4) 25.02.1994 - 1 ex., samica
- 5) 26.02.1994 - 1 ex., samec
- 6) 27.02.1994 - 1 ex., samec (B. Rubinič)
- 7) 05.03.1994 - 1 ex., samica
- 8) 25.03.1994 - 1 ex. (B. Rubinič)

Razlikovanje med spoloma ni bilo težavno, saj je bila samica opazno večja in svetlejša od samca. Glede na to, da sta bili ptici opazovani v paru, sklepam, da sta bili že spolno zreli. Kozači sem največkrat opazoval na robu gozda, kjer sta verjetno oprezali za plenom. Sovi sta se pogosto skrivali v gosti razrasti smrek. Samico sem enkrat odkril po zaslugi šoj *Garrulus glandarius*, ki so divje vreščale okoli v smreki skrite sove. Kozači sem opazoval tudi v delu gošče, poraslem z listavci (dominira breza), ki so bili v tistem času še goli, kar sovam ni dajalo ustreznega kritja. Zanimivo je bilo tudi opazovanje samice 25.2.1994, ko se je z drevesa zunaj gozda na zahodni strani Kozlerjeve gošče spustila na bližnjo koruzno njivo in nato, sicer brez plena, odletela nazaj proti gošči. Zadnjič je kozačo v Kozlerjevi gošči 25.3.1994 opazoval B. Rubinič.

V zimi 1993/94 sem Kozlerjevo goščo obiskal osemkrat in kozačo opazoval šestkrat. V maju 1994 sem Kozlerjevo goščo ponovno pregledal, a morebitnih sledov kozače nisem zasledil, zato je gnezditev vprašljiva.

Zanimivo je, da sem na kozače vedno naletel v poznih popoldanskih urah (od 16.00 do 17.00), sicer pa ne. V dopoldanskih in zgodnjih popoldanskih urah kozač nisem videl.

Glede na čas opazovanja in zadostno količino opuščeni gnezd kanj *Buteo buteo* in sivih vran *Corvus cornix*, ki jih kozača rada zasede (MIKKOLA 1983), bi bila gnezditev sicer možna, a tega zaradi dejstva, da kozač spomladi (maj 1994) nisem več opazil, ni mogoče potrditi.

Drugi razlogi, na podlagi katerih sklepam, da kozači v Kozlerjevi gošči nista gnezdili, so:

1. Ptici nista bili gnezditveno razpoloženi, za kar lahko naštejemo dva dokaza:

a) Sovi sta bili aktivni tudi podnevi, kar je značilnost vedenja kozač v zimskem, negnezditvenem oziroma klatskem obdobju (MEBS 1987).

b) Na izzivanje s posnetkom kozačinega oglašanja se sovi nista odzvali. Posnetek sem še z nekaj člani društva predvajal zvečer (od 19.00 do 20.00) v februarju, in sicer na zahodnem delu Kozlerjeve gošče, in z B. Rubiničem 7.2.1994 zjutraj (od 6.00 do 8.00) na jugovzhodnem delu gošče. Na področjih v Sloveniji, kjer kozače sicer gnezdi, se le-te na posnetek zelo burno odzivajo (lastna opazovanja).

2. Neustreznost habitata. Kozača je tipična gozdna ptica (MIKKOLA 1983; POLAK 1989), katere teritorij je ponavadi širok od 2 do 5 kilometrov v premeru (MEBS 1987; MIKKOLA 1983). Mislim, da je za gnezdenje kozače na Ljubljanskem Barju edino primeren le gozd v Logu pri Curnovcu (VREZEC 1993).

3. Tretji razlog, da kozača tu ne gnezdi, je vpliv človeka, ki je v gnezditvenem obdobju lahko zelo moteč faktor. Naj izpostavim nekaj dejavnikov, ki so na področju Kozlerjeve gošče najbolj moteči:

a) Vrtničarstvo v okolici, ki se zadnje čase vse bolj širi.

b) Nedeljski sprehajalci in psi, ki s sprehajanjem po gošči nenamerno vznemirjajo tamkajšnje živalstvo.

c) Lovci, ki posegajo v območje rezervata s postavljanjem opazovalnic in z drugimi aktivnostmi, vnašajo nemir na to območje.

Kozači sta nemara prišli na Barje s kakega hriba v okolici, kot je na primer Krim, kjer kozače potrjeno žive (lastna opazovanja) in verjetno tudi gnezdi. Za Kozlerjevo goščo lahko sklepam, da jo kozače večkrat obišejo, pozimi pa se v njej lahko tudi daljši čas zadržujejo. V zimah 1994/95 in 1995/96 kozač v Kozlerjevi gošči ni bilo. Ocenjujem, da se kozača na Barju ne pojavljata naključno, kar je veljalo do sedaj, ampak ima na tem področju status občasnega, predvsem zimskega, gosta.

LITERATURA

GLUTZ von BLOTZHEIM, U. N., BAUER, K. M. (1994): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 9. Wiesbaden: Aula-Verl.

MEBS, T. (1987): Eulen und Kauze, Kosmos-Naturführer. - Franckh, Stuttgart. 124 pp.

MIKKOLA, H. (1983): Owls of Europe. T & A D Poyser Ltd., Staffordshire. 397 pp.

POLAK, S. (1989): Sove Zgornje Pivke. Acrocephalus 39-40: 16.

TRONTELJ, A. (1989): Ljubljansko barje ob Curnovcu. Acrocephalus 39-40: 26.

TRONTELJ, P. (1989): Kozača *Strix uralensis*. Acrocephalus 41-42: 63.

VREZEC, A. (1993): Sove *Strigiformes* Ljubljanskega barja. Raziskovalna naloga, Gimnazija Šentvid, Ljubljana.

POVZETEK

Avtor je v zimi 1993/94 v gozdnem rezervatu Kozlerjeva gošča na Ljubljanskem barju opazoval par kozač *Strix uralensis macroura*. Od decembra do marca je zabeležil osem opazovanj. Sovi sta se zadrževali na robu gozda, le enkrat pa je avtor opazoval samico, ki je odletela do bližnje koruzne njive. Sovi nista bili aktivni cel dan, saj ju je avtor opazoval izključno ob poznih popoldanskih urah (od 16.00 do 17.00), sicer pa ne.

Ceprav čas opazovanja in količina ustreznih gnezdišč dopuščata, da bi kozača gnezdila v Kozlerjevi gošči, pa avtor nešteva tri razloge, ki tej možnosti nasprotujejo: 1) Negnezditveno razpoloženje opazovanih kozač (zimsko klatsenje), 2) Kozlerjeva gošča je premajhna, da bi bila primeren gnezditveni habitat za kozačo, 3) Vpliv človeka.

Avtor pripisuje kozači na Ljubljanskem barju status občasnega gosta.

SUMMARY

During the winter 1993/94 the author observed, in the so-called Kozlerjeva gošča forest reserve at Ljubljansko barje (Ljubljana Marshes), a pair of Ural Owls *Strix uralensis macroura*. From December to March, 8 records were made. The owls frequented the forest edge, and it was only once that the female was seen flying to the maize field nearby. Although the time of observations allows for the assumption that the owl bred in the forest reserve, the author states three reasons which do not speak in favour of such possibility: 1) Utterly non-breeding disposition of the observed Ural Owls (winter vagrancy), 2) The forest reserve is too small to be a suitable breeding habitat for this bird, 3) Human disturbance.

To the Ural Owl observed at Ljubljansko barje the author attributes the status of a periodic visitor.

Al Vrezec, Pražakova 11, 1000 Ljubljana

Iz ornitološke pozabe From the ornithological oblivion

"Kožača je drzna roparica in ne plašna in bojazljiva, kakor so večinoma vse ponočne sove; v obnašanju je podobna mišarju. Človeka se nič ne boji. Napada razen zajcev, kuncev, divjih petelinov in ruševcev tudi mišarje in čaplje ob belem dnevu. Leta rahlo in tiho, ne da bi zamahnila s perutmi; včasih tudi mirno plava kakor mišar. Po precejšnji velikosti, debeloglavi sovji postavi z dolgim repom jo v zraku lahko že od daleč spoznamo. Podnevi menda prav dobro vidi, ker leta v gozdu ves dan semtertje; ob valitvi gozda sploh ne zapusti, sicer le v mraku. Dr. Jeločnik trdi, da se vztrajno drži kraja, ki ji ugaja in kjer se je enkrat naselila; le kaj izrednega jo more za vedno pregnati.

Glasi se samo ponoči, pozno zvečer in zgodaj zjutraj, nikakor ob belem dnevu, navadno proti koncu zime, spomladi do konca aprila in blizu gnezdišča. Erjavec in njegovi vrstniki trdijo, da uralska sova mekeče kakor koza, zato ji je tudi dal ime kožača. Vendar je to velika zmota, kakor so dokazali novejši ornitologi, ki pravijo, da je njen glas mešanica glasu velike uharice in lesne sove, zamolkli "vhumb, vhumb, vhumb", ki ga slišimo od samca navadno 3-5 krat zaporedoma. Ob paritvi pa baje samec in samica vrhutega tudi strašno vpijeta. Mladiči sičejo in puhajo kakor velike uharice; samo nekoliko bolj hripavo."

PONEBŠEK, J. (1917): Naše ujede, I. del. Sove. Ljubljana, str. 94

Iz ornitološke beležnice

From the ornithological notebook

BELOLISKA *Melanitta fusca*
VELVET SCOTER - Male from 31st January to 1st February 1996 at Maribor

Beloliska je na območju reke Drave reden zimski gost, v večini zim pa tudi prezimuje. Opazovanja se časovno gibljejo med sredino novembra in drugo polovico marca. Zanimivo je dejstvo, da so bile v vseh primerih v letih 1989 - 1996 opazovane le samice (podobno velja tudi za sorodno črno raco). Iz tega obdobja je znana le ena izjema, ki pa je zato toliko bolj zanimiva.

Od 31. 1. do 1. 2. 1996 se je odrasel samec beloliske zadrževal na Dravi v bližini Mariborskega otoka. Zaradi nizkih temperatur je bilo Mariborsko jezero večinoma pod ledom, tako da je tukaj počivalo tudi večje število sivk *Aythya ferina* in čopastih črnih, *A. fuligula*, med katerimi pa sem opazil tudi par rjavk *A. marila*. Beloliska se je med opazovanjem intenzivno potapljala, kljub temu pa sem se je zaradi dokajšnje bližine lahko dodobra nagledal. Najbolj so bodli v oči značilen kljun z živo rumeno obrobo, belo oko in majhna, prav tako bela podočesna proga (le-te prvoletni samec nima). *Luka Božič, Pintarjeva 16, 2106 Maribor*

RJAVI LUNJ *Circus aeruginosus*
MARSH HARRIER - Female on 2nd December at Ptujsko jezero and female on 19th November at Ormoško jezero

Dne 2.12.1995 sem na Ptujskem jezeru v bližini velikega otoka opazoval rjavega lunja. Odrasla samica je v nizkem letu